

BUITEN

27^E JAARGANG N^O. 12

ZATERDAG 25 MAART 1933

EEN EEUWENOUD WODANSBOOM BIJ ELLERSINGHUIZEN IN WESTERWOLDE
BIJ HET ARTIKEL „EEN SPROOKJESLAND IN HET NOORDEN”

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

UIT HET GODSDIENSTIG LEVEN IN MIDDELEEUWSCH ITALIË, DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI (SLOT), (7)	BLZ. 140
DE LEUGENBANK, DOOR WS.	BLZ. 141
DE ZWITSERSCHE STAD, ALS KROON VAN HET ZWIT- SERSCHE LANDSCHAP (GEÏLL.), DOOR R. P. VAN DER PANT	BLZ. 141, 148—150
INDRUKKEN UIT HET LAND DER TSJECHEN EN SLO- WAKEN (GEÏLL.), (SLOT), DOOR H. CH. G. J. VAN DER MANDERE	BLZ. 142—144
BEGONIA HYBRIDA AALSMEEER'S GLORIE (EEN DANKBARE KAMERPLANT), (GEÏLL.), DOOR G. KROMDIJK	BLZ. 144
EEN SPROOKJESLAND IN HET NOORDEN (GEÏLL.), DOOR H. G. CANNEGIETER	BLZ. 145—147
VAN VREEMDEN BODEM (GEÏLL.), DOOR LEX WEY- GERS	BLZ. 147
SCHORPIOENEN EN SPINNEN (GEÏLL.), DOOR DR. H. ENGEL	BLZ. 147—148

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74-76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

Uit het godsdienstige leven in Middleeuwsch Italië

7) DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI

II. DE FRANCISCANEN

TEGEN het eind van zijn leven trok hij zich terug in de bergen van Calabrië en stichtte daar de nieuwe orde, de Fiore genaamd, gewijd aan den Heiligen Joannes. Paus Celestinus III bekrachtigde zelfs in het jaar 1196 de statuten dezer congregatie, maar zij droeg geen vrucht, omdat Joachim reeds den 30en Maart 1202 stierf, zoodat hem de tijd ontbrak haar te bevestigen, en hij geen opvolger had.

Het gelukte den Heiligen Franciscus tijdelijk de Italiaansche gemoederen tot rust te brengen door zijn evangelische liefde en den geest te verlossen van het wanhopige pessimisme, doch na zijn dood werd men wederom door onrust bevangen, vooral toen het critieke jaar 1260 naderde. De mystici beschouwden Frederik II als den afgezant der booze geesten, die het pausdom ten val zou brengen.

De vurigste propagandist der denkbeelden van Joachim was de Franciscan Girard da Borgo San Domino, opgeleid in Sicilië, later professor te Parijs, die naam heeft gemaakt door zijn boek *Introductiones*, dat een inleiding, een commentaar beoogde te zijn van het Evangelium aeternum van Joachim. Paus Alexander IV verbood de verspreiding van dit boek, ontnam den schrijver zijn professoraat te Parijs en veroordeelde hem tot levenslange kerkerstraf.

De reactie tegen den aanstoot, door Elias den generaal der orde gegeven en de mystieke neigingen der Franciscanen waren oorzaak, dat zich onder hen zoo veel adepten van Joachim bevonden en de grootste geesten zich aan zijn zijde schaarden.

Salimbene, die als novice acht jaren vertoefde in Toscane, namelijk in Lucca, Pisa en Siena, werd in 1241 in laatstgenoemde stad een vaste verblijfplaats aangewezen. Hij voltooide daar zijn theologische studiën en ontving er de eerste wijding tot subdiaken.

Toen Frederik II stierf, ontstond er opschudding in het kamp der Joachieten, want zij waren heilig overtuigd, dat de keizer niet zou sterven, eer hij zijn taak als Antichrist had vervuld en den Apostolischen troon had omvergeworpen.

„Ik stond versteld — schrijft Salimbene — bij het vernemen van Frederik's doodbericht, en kon mijn ooren niet gelooven. Want ik was Joachiet en was overtuigd, dat Fre-

derik nog grooter onheil zou stichten, dan hij reeds gedaan had”.

Maar de Joachieten schaften raad om hun invloed niet te verliezen en wezen een anderen Antichrist aan.

In 1258 ontmoette Salimbene den grooten Joachiet Girard van Borgo San Domino en eenigszins sceptisch geworden na den dood van Frederik, vroeg hij den Franciscaner professor, wanneer toch de voorspelde Antichrist zou geboren worden.

„Hij is reeds geboren — antwoordde Girard — hij voert reeds zijn bewind en weldra zal hij zijn vreeselijke plannen ten uitvoer brengen”.

„Kent gij hem?”

„Nee, maar ik weet van hem uit de Heilige Schrift”.

De monnik haalde den bijbel te voorschijn en verklaarde op grond van het achtste hoofdstuk van het boek Jesaja, dat koning Alfonso van Castilië ongetwijfeld de Antichrist was.

De mystieke strooming kreeg nog grooter omvang, toen de „flagellanten”, de Disciplinati di Jesu Christo, afdaalden uit het Umbrische bergland. Vloedgolven van mystiek fanatisme waren overigens niets nieuws in Italië. Vijf en twintig jaar eerder, in 1233, het zoogenaamde „alleluia-jaar”, kort na den dood van den Heiligen Franciscus, was Midden- en Noord-Italië door een golf van godsdienstwaanzin bevangen.

De oorzaak van deze beweging was de Dominicaan Joannes van Vicenza, of juister gezegd, zij was ontstaan doordat men de principes der Franciscanerorde verkeerd opvatte. De Franciscanen en Dominicanen trokken door het land en vermaanden tot boete. Rondom hun preekgestoelte verzamelden zich de kerkdienaren met vaandels en het volk, met groene twijgen of brandende kaarsen in de hand. Men zong vrome liederen en kinderkoren brachten psalmen ten gehoor. De geheele bevolking, mannen, vrouwen, jongelieden en grijsaards namen deel aan de processie. Beledigingen werden vergeten ter eere van God, vijanden kusten elkaar, als bedwelmd door Gods liefde.

De twaalfjarige Salimbene sloeg uit het bisschoppelijk paleis te Parma dit alles gade. Op straat predikte broeder Girard, een Minoriet uit Modena, vroeger een persoonlijk vriend van St. Franciscus, een sympathiek en ernstig man. Nu en dan hield hij op, trok de kap over zijn hoofd en peinsde, om daarna weer met verdubbelde geestdrift zijn preek voort te zetten.

Salimbene zegt, dat er bij de gedragingen van deze predikers zeer veel comédie was, zeer veel gemaktheid en demagogische berekening. Sommigen spiegelde wonderen voor, om het volk des te makkelijker voor zich te winnen.

Na een preek van pater Girard zegden gewoonlijk vele mannen het wereldsche leven vaarwel en traden toe tot de Franciscanen of Dominicanen.

Het ascetische fanatisme bereikte zijn hoogtepunt. Bernardo Baffalo, een rijke Parmezaan van ridderlijke afkomst, liet zich vastbinden aan den staart van een paard en aldus door de straten sleepen, terwijl zijn stalknecht hem den ontblooten rug geeselde, roepende: „Slaat dien roover”. Voor de St. Pieterskerk stonden eenige burgers en bij het zien van dit zonderlinge tafereel begonnen zij te lachten en riepen mede: „Slaat dien roover”. „Luistert” — antwoordde hun Bernardo — „als een booswicht heb ik gehandeld jegens God en jegens mijn ziel”.

Twee broeders, beiden rijke bankiers, traden toe tot de Franciscanen, deden afstand van hun woekerwinsten en voorzagen vele armen van kleding. Onder het vaandel der bedelmonniken schaarden zich bekeerde zondaren, ten einde hun verder leven in boete door te brengen. Lieden in den bloei hunner jaren, die de wereld moe werden en jongelingen, meegesleept door de algemeene razernij.

Na den dood van Frederik, in het jaar 1258, bracht deze koorts de Italiaansche maatschappij nog erger in beweging. Zoo wist Ranieri Fasana, een kluizenaar uit Perugia, een grooten aanhang te verkrijgen. De volgelingen stroomden hem toe en de verschijnselen dier godsdienstige razernij werden van zulk een ziekelijken aard, dat kerk en stadsbestuur er energiek tegen optraden. Florence en Siena sloten hun poorten voor deze fanatieke processies.

„Gelijk een arend zijn prooi zoekt”, zei Salimbene, „zoo stortten zich deze drommen uit de hooglanden van Assisi omhoog. Van stad tot stad trokken biddende mannen van elken leeftijd en van alle standen, priesters en monniken, terwijl zij elkaar huilend op de schouders geeselden”.

„Het was een nieuw Alleluia, maar veel weerzinwekkender dan het vorige. Ook thans had men de woorden op de lippen: eensgezindheid, teruggave van onrechtmatig verkregen goederen, gratie voor de bannelingen; het was te vergelijken met een gloeiende, stralende, maar verdoelde meteor”.

Dank zij den tegenweer van de menschen met gezond oordeel, werd deze beweging in goede banen geleid en ontstonden vereenigingen van wereldlijke broeders, „laudesi” genaamd, oftewel genootschappen tot lof des Heeren, die godsdienstige liederen zongen en mysteriespelen opvoerden.

Deze broederschappen riepen een nieuw soort religieuze volkspoëzie in het leven, *Laudi spirituali*, welke langen tijd, tot aan de XVIe eeuw, een geliefde vorm waren voor gebeden tot Christus en de Moeder Gods. Later zijn er nog „Laudes” gecomponeerd door Lucrezia Tornabuoni en Lorenzo Magnifico.

Deze beweging was van zeer grooten invloed op de ontwikkeling van de Italiaansche letterkunde en heeft een zeer origineelen vertegenwoordiger van het mysticisme en de volkspoëzie uit de XIIIe eeuw voortgebracht, Jacopone da Todi.

De biografen van den Heiligen Franciscus verhalen, dat Poverello gedurende veertig slapeloze nachten zijn *Cantico del Sole* heeft voorbereid. Niettegenstaande deze hymne geschreven is in boersche taal en de inhoud doet denken aan den 148en psalm Davids, neemt zij een buitengewoon belangrijke plaats in de Italiaansche litteratuur in, want het is de eerste religieuze hymne, in de volkstaal geschreven inplaats van in het gebruikelijke Latijn.

Het voorbeeld van den meester werd door andere Franciscanen gevolgd en om het hart van het volk te winnen bezigden zij uitsluitend zijn taal. Deze Franciscaner poeten of zangers van stichtelijke liederen werden gaarne *Giullari di Dio* genoemd, *joculatores Domini* en voorttrekkend van kerk tot kerk, van stad tot stad, verbreidden zij de idealen van liefde en eendracht.

De beroemdste van hen was Jacopone da Todi, wiens hart overvloedige van religieuze ijver. Een buitengewoon dichtelijk genie met een bijna ziekelijke verbeelding, die in zijn veronachtzaming der conventie en zijn excentriciteit zoo ver ging, dat hij zichzelf noemde *pazzo di Dio*, een dwaas van God.

Onder invloed van Jacopone werd een soort van Franciscaner secte gevormd. De voorstanders van algeheele armoede en van de traditie volgens den Heiligen Franciscus, werden tot deemoedige „*fraticelli*” en wonnen veel aanhang, vooral in de steden van Toscane.

Siena werd een der voornaamste centra van de *fraticelli*, die men aldaar ook *Birochi* of *Bighini* noemde.

Toen scheen het, alsof de Franciscanerorde in twee groote, elkaar vijandige groepen zou uiteenvallen. De pausen traden echter zeer energiek op tegen dit sectarisme en Joannes XXII sprak den banvloek uit over de mystieke volgelingen van Jacopone.

Op den tweeden Pinksterdag van het jaar 1314, na de hoogmis in de kathedraal, kondigde de bisschop van Siena dit interdikt af, en zeven en dertig monniken, waaronder Giacomo da S. Geminiano, een van hun leiders, waren gedwongen de orde te verlaten.

Twee eeuwen later evenwel werd Jacopone zalig verklaard.

DE LEUGENBANK

OF er eventjes gelogen wordt, daar bij de Leugenbank! Ze staat in den blinden ondergevel van een oud huisje; ze volgt de flauwe bocht, waarmee de muur naar binnen buigt, onder twee kleine ramen met koperen bloempotten ervoor. Ze staán mannen en er zitten mannen; meest schippers. Ze rooken hun pijpen en spuwen op den grond. En ze liegen. Ze liegen voor het vaderland weg. Ze liegen in het gezicht van de rivier, die rein en doorzichtig spiegelt in het gelende licht van een zachten winteravond. Ze liegen, om interessant te zijn, en den tijd te dooden. En ondertusschen zien ze met oogen, die klein zijn geworden van het turen naar hemel en water, ver weg over den IJssel, en naar de nog verdere weilanden, die blauw zijn van den damp. Het water is onnatuurlijk laag. Boven de kade steekt het magere mastje van een stoombootje uit; de Schipbrug

zinkt met een diepen boog over de rivier. Ze Laag . . . ? Och, zoo laag is het wel vaker geweest. Op de Leugenbank weet men ervan te vertellen. Men liep door het rivierbed naar den overkant, en kon in de vrijgekomen modder wel aardappelen poten. Men discht er ook fantastische verhalen op over hooge waterstanden. Tot aan de kade . . . tot ver over de kade . . . zóó hoog! De weilanden onafzienbaar ver overstroomd. Alleen hier en daar een paar mistroostige wilgen. Geen schipbrug, geen vaart; niets dan een wijde, troosteloze watervlakte, die drabbig en dreinend naar de zee afzakte. Och, 't is de Leugenbank maar! En de rivier ligt daar zoo kleintjes, zoo rustig, zoo aartsvaderlijk haast en zoo goedig in den dalenden schemer. — Ik fiets verder, en mijn oog valt op eenige merkteekens in den muur van een oeroud huis. Eenige nuchtere strepen. Daarbij eenige nuchtere jaartallen. Zoo hoog toen, en zoo hoog een vijftig jaar later. Ongelooflijk. De fantasieën van de Leugenbank zijn er maar kinderpraat bij. De bovenste streep reikt ver boven mijn hoofd. Wel twee meter boven den beganen grond, waarover ik zoo rustig voortfiets. Ik zie weer naar de rivier. Haar water is diep donker-goud, met lichte strepen, en paarsachtige weerspiegelingen van den oever. Ze is angstaanjagend in haar grandioze rust. Ik fiets naar huis, iets minder gerust dan anders. „Heb je het kelderraam goed afgesloten?” vraag ik. „Ja, waarom?” „Och ja, de winteraardappels . . . Je kan maar nooit weten. Een rivier is toch maar altijd een rivier . . .” Ws.

De Zwitsersche stad, als kroon van het Zwitsersche landschap

DOOR R. P. VAN DER PANT JR.

NAAST het Zwitsersche berglandschap zijn de oude Zwitsersche steden en stadjes toch zoo uiterst belangwekkend en karakteristiek, omdat ze ons in haast ieder kanton beter, vlugger en overzichtelijker dan alle geschiedenisboeken, een kijk geven op het ontstaan en de ontwikkeling van den Zwitserschen Statenbond. Bekijk het oude Bern, zooals het tot een ongenaakbaar bolwerk saamgedrongen, den door de natuur gevormden verkeersweg door het Aaredal van oudsher beheerscht heeft. Het is geen toeval, dat Bern juist hier ontstaan is als een dwarsmuur in het van Zuid naar Noord gerichte Aaredal en daar tevens de aangewezen hoofdstad van het machtige kanton Bern werd. De vestingwal, die hier het plotseling zeer sterk vernauwde dal nagenoeg geheel afsluit, is geen werk van menschenhanden, maar een door de natuur opgeworpen barrière, gevormd door een naar het oosten gericht rotstrug, die de Aare dwong zich ook oostwaarts te buigen, in een groote S-bocht rond de rotstong te stroomen, om dan haar weg weer in noordelijke richting te vervolgen. Precies dezelfde situatie vinden we terug, waar Fribourg zich op een dergelijke, het Sarinedal afsluitende rotstong ontwikkelde. Geen sterker voorbeeld van twee dicht bij elkaar gelegen zustersteden is denkbaar. Maar bezoek nu Bern en Fribourg eens vlak na elkander. Dan blijkt, naast een door de natuur bestemde volkomen gelijkens, toch tevens geen grooter contrast denkbaar. De taal die we hooren spreken, brengt ons dadelijk de verklaring. Bern is Duitsch georiënteerd en Fribourg volkomen Fransch, maar beide blijven kenmerkend Zwitsersch. Wellicht komt het enkel door de vele gespaard gebleven resten der oude vestingwerken, maar de grotere levenslust, die u in Fribourg uit alles tegenstraalt, doet aan als een overblijfsel van sterkeren vechtlust uit vroegere eeuwen, van een telkens fel oplaienden strijd-lust, die toch ook weer telkens gebluscht en langzaam overwonnen werd door de stoere, meer vasthoudende Berners. Sterker dan in verhandelingen over kunstgeschiedenis vertellen de talrijke stijlvolle overblijfselen van architectuur en beeldhouwkunst u den fellen strijd, hier eenmaal gestreden, in het gebied waar nog heden de Fransche en de Duitsche geest tegen elkander opbotsen. Toch is niets zuiver Fransch, noch zuiver Duitsch, maar alles rasecht Zwitsersch. Niets vertelt u de Zwitsersche cultuurgeschiedenis overtuigender, dan het groot aantal monumentale bronnen uit alle tijdperken van bloei in iedere Zwitsersche stad aanwezig.

(Slot op bladz. 149)

AAN DEN MOLDAU TE PRAAG. RECHTS DE HRADSCHIN

Indrukken uit het land der Tsjechen en Slowaken

DOOR H. CH. G. J. VAN DER MANDERE

EN als men nu verder gaat langs dezen grooten spoorweg, dan komt men op een gegeven oogenblik aan de grensscheiding tusschen Bohemen en het vroeger onafhankelijke Moravië, een grensscheiding, die door de Moravische Karst wordt gekenmerkt. Brünn, thans Brno geheeten, is de hoofdstad van Moravië, al vinden velen terecht Olmuci mooier en kunstrijker. Maar bij Brno liggen, in de onmiddellijke nabijheid van het plaatsje Blansko, de onderaardsche grotten, die een bezienswaardigheid op zichzelf zijn. Hier stroomt een klein riviervtje, de Punkwa geheeten, onder de aarde voort, en het is deze onderaard-

sche loop, die men in de laatste kwarteeuw na moeitevolle onderzoekingen op het spoor is gekomen. Het is een tocht vol wonderlijke schoonheid, dien men door deze grotten maakt, waar het stil is als was men het rijk der eeuwigheid binnen getreden. Van Brno voert een weg, midden door het typisch Moravische land, langs de plaats, die vroeger Austerlitz geheeten werd en nu een Slavischen naam draagt, naar de badplaats Trencin Teplice. Hier rijdt men midden door dat gedeelte van Moravië enerzijds, van Slowakije anderzijds, waar nog al de schoonheid van het landschap heerscht, en waar de nationale costuums nog met zwier en bevalligheid worden gedragen. Zij, die hier de badplaatsen, waaronder Pistany terecht een grooten naam geniet, bezoeken, kunnen er aan nationale kleederdrachten, feesten en gebruiken hun hart ophalen. Het is met deze kleederdrachten in Moravië en Slowakije al net als bij onszelven: kleine, voor het oog van den vreemdeling zeer zeker niet waarneembare verschillen wijzen op verschil in godsdienst, levenspositie en dergelijke. Kleurrijk zijn deze costuums, en vroolijk door de vooral lichte kleuren, die daarvoor zijn gekozen. Er is iets in, dat ons onmiddellijk herinnert aan het fraaie Moravische en Slowaaksche handwerk, dat degenen, die de badplaatsen hebben bezocht, heel goed kennen en met graagte mede naar huis nemen. Schitterend rood, smetteloos wit, mooi blauw, om maar slechts enkele te noemen, wisselen elkander af. Deze nationale costuums zijn veelal handwerk, en zij worden gedragen met zwier en gratie. En hier, langs geheel deze Moravisch-Slowaaksche grenslijn, zijn de volksgebruiken nog in zwang; danst men nog op de eigen, landelijke wijze; is er nog typische nationale muziek, die van het muzikaal gevoelen van het Tsjechische volk getuigenis aflegt. ∞ Langs deze Moravisch-Slowaaksche grens gaande, is men in het gebied van de groote rivier de Waag en haar zijrivieren. De Waag kronkelt zich door een langgerekt, vrij smal dal, en men verbaast er zich over, dat aan weerskanten de toppen der bergen bezet zijn met kasteelen of ruïnes van wat eens kasteelen waren. Maar men vergeet te bedenken, dat slechts enkele eeuwen geleden Hongarije en Polen en Bohemen landen van beteekenis waren met een wetenschap en kunst, die ver boven de toenmalige West-Europeesche uitstaken, en met een handel, die daaraan evenredig was. Heel wat rijke kooplieden zijn regelmatig door de dalen van de Waag gegaan, en enerzijds werd hun veiligheid door de aanwezigheid van burchten beschermd, anderzijds loerden op zulke burchten de roofridders, die leefden van overval en diefstal. Wij danken er de tal van romantische overblijfselen van de burchten aan, de verhalen, die ons het dramatische gebeuren, dat zich daar menigmaal heeft afgespeeld, overbrengen. Thans wordt opnieuw door de Waag de verbinding tusschen deze drie landen, maar ook met alles wat zich daarachter uitstrekt, onderhouden. Tegenwoordig echter met luxueus ingerichte

ZANDROTSSEN BIJ TURNOR IN NOORD-BOHEMEN

sneltreinen, die zoowel in Bratislawa als in het meer Noordelijk gelegen Zilina wisselplaatsen van beteekenis vinden. Wil men zich een denkbeeld vormen van het internationale karakter van dit verkeer, men sla te Zilina de groote treinen maar eens gade! ☼ Van daaruit gaat het langs enkel spoor Slowakije binnen. Al spoedig bemerkt men in een bijkans nieuw land te zijn, dat zich van Bohemen onderscheidt, doordat het meer landbouw- dan nijverheidland is, maar ook, doordat het in welvaart daarbij ten achter staat. Evenals Bohemen door het Reuzengebergte naar het Noorden is afgesloten, wordt de Slowaaksche vlakte bijkans geheel begrensd door de Karpathen, die haar scheiden van Polen en Roemenië. Het middengedeelte van de Karpathen wordt gevormd door de bekende Hooge Tatra, een eigenaardige, wat op zichzelf staande berggroep, ruim twintig K. M. lang, uit geweldige stukken rots opgebouwd, waarvan de bovenste kruinen door de eeuwige sneeuw worden bedekt. Op de verschillende toppen van de Hooge Tatra zijn — eigenlijk helaas — de groote luxehotels verzeen, die mondaine plaatsen en plaatsjes om zich heen hebben geformeerd. Eigenlijk helaas, want zij hebben aan de Karpathen met haar wilde woeste schoonheid het oorspronkelijke karakter ontnomen. Wij kwamen laat op den avond aan te Poprad, dat een klein, landelijk dorpje in de Slowaaksche vlakte is. Een dier dorpjes, die Deutsche oasen zijn in de Slowaaksche woestijn, om het aldus eens uit te drukken, want hier vindt men Deutsche minderheden, ontstaan uit de nederzettingen der Deutsche kolonisten van vroegere eeuwen. En alvorens ons aan den maaltijd te begeven, gingen wij op weg, om door de vlakte naar de Tatra te komen. Al spoedig begonnen schemer en duisternis te vallen, maar te mooier werd de tocht en de omgeving. De heerlijke zuivere lucht, die men hier inademt, is onvergelykelyk; de echte reine bergnatuur komt daarin als het ware den reiziger tegemoet. Al spoedig stonden lichte stijgingen uitzichten toe over de aan onze voeten liggende vlakte; de lichtjes in de dorpen en de afzonderlijk staande huizen schitterden duizendvoudig. Maar wij reden door de bosschen, waaruit zoo nu en dan, helder verlicht, een groot hotel opdoemde, dat wij even spoedig weer achter ons hadden gelaten. Wij waren, vanzelfsprekend, aan den uitersten rand van de dichte bosschen van de Tatra, maar in het late avonduur scheen het ons als bevonden wij ons midden in het woud, dat voor den onderzoeker openligt. Hier is nog echte natuur te genieten. En ook, wanneer men zich naar het Zuiden wendt en over de Slowaaksche vlakte, met hare typische plotselinge hoogten, trekt naar het ijshol van Dobcin, overigens een merkwaardigheid op zichzelf, leert men het land in al zijn pracht kennen. ☼ Maar ook in al zijn betrekkelijke armoede. Want Slowakije is geen rijk land, al is de bodem er tamelijk vruchtbaar en de landbouw ontwikkeld. Men behoeft geen scherp opmerker te zijn om dit, zelfs bij één enkele treinreis, waar te nemen. De steden en stadjes, de dorpen en dorpjes zijn in Slowakije niet minder karakteristiek dan in Bohemen en Moravië. Zij kunnen soms opdoemen aan de bocht van een rivier, en altijd hebben zij in hun ligging iets karakteristieks, iets uitgesproken voor het land, waarvan zij deel uitmaken. Maar al spoedig, wanneer men verder Oostelijk komt, worden de steenen huizen door houten vervangen en zijn al spoedig de kerken en kerkjes van hout. Is men geheel in het Oosten van Slowakije, daar waar reeds het eigenaardige verlengstuk van Karpathen-Rusland wordt bereikt, dan neemt de welvaart nog meer af. Dikwerf zijn het geen houten huizen van beteekenis meer, slechts laag gebouwde huizen, waarin de

KERK IN HET STADJE ZVOLEK IN SLOWAKIJE

bevolking woont. Zeker, Udzgohrod, de hoofdstad van Karpathen-Rusland, is nog een stad, evenzeer als het hoofdstad is van Slowakije. Maar daarbuiten is het land van een typische armoede, waardoor het en wat welvaart en wat cultuur betreft, tien-, zoo niet honderdtallen jaren bij Bohemen ten achter schijnt. Daar is voor een eventueele forsche hand te Praag nog heel wat te redderen in het Oosten van het land! ☼ Maar voor den reiziger is het er mooi en karakteristiek.

EEN VOLKSDANS TE ZLIN IN ZUID-MORAVIË, DE STAD VAN BATA

Karakteristiek zijn de dorpen en stadjes, waar de eenvoudige boerenbevolking nog immer in nationaal costume ter kerke of ter markt gaat. Mooi is de natuur, die telkens afwisseling biedt, hoog en laag dooreenmengt. Want zeker, Slowakije vormt een groote vlakke, maar een vlakke met tal van verhevenheden, waar het autorijden, wat de toestand der wegen betreft, niet een ieders werk is, en waar het houtvervoer sporen nalaat, die voor autoverkeer niet al te bevorderlijk zijn. Men heeft eigenaardige gewoonten in elk land, dat men bezoekt. Tsjechoslowakije neemt onder de landen met houtrijkdom een niet onaanzienlijke plaats in en ons dat herinnerend, zagen wij op een avond, toen de trein ons van Brno naar Bratislava voerde, niet zonder eenige angst, dat het houtvuur van de locomotief een waar vuurwerk van vonken met zich voerde. Prachtig waren deze op- en afgaande draden van vonken, maar zij joegen ons angst aan voor de gevolgen, die zij met zich konden brengen. Deze angst schijnt echter, zelfs op de droge vlakke, overbodig, want rustig liet men de vonken gaan, en in tal van treinen konden we het zelfde verschijnsel waarnemen. ☞ Er is verschil tussen Tsjechen en Slowaken en er is overeenkomst. Slechts degenen, die de moeilijke taal geheel hebben bestudeerd, kunnen uitmaken in hoeverre die talen met elkaar overeenkomen. Maar den oppervlakigen reiziger is het duidelijk, dat bepaalde eigenschappen aan beide deelen van dit volk eigen zijn. Gewerkt wordt er met groote kracht en inspanning, en gewerkt zonder dat men zucht over de inspanning, die het werken met zich brengt. Men streeft er naar om het beste te bereiken, maar men is er, op het land zoowel als in de steden, tevreden met zijn lot. Komt dit wellicht hierdoor, dat volken, die zoo langen tijd in nationale gewoonten en gebruiken werden onderdrukt, opleven reeds tengevolge van het feit, dat zij weer zichzelf mogen zijn! Hoe het zij, de Tsjech en de Slowak zijn beiden voor den reiziger aangename menschen. Zij laten den reiziger met rust, staren hem niet aan als een verschijning uit een andere wereld; laten hem het deel van den weg, gelijk hij hun het hunne heeft gelaten. Tsjechoslowakije heeft voor reizen dit groote voordeel, dat het bij lange na niet is afgereisd door alle mogelijke volken van Europa. Zeker, in de deelen, die in de onmiddellijke nabijheid zijn van de groote steden, vindt men de noodige aanwijzingen, die voor den reiziger aangenaam, ten deele zelfs onontbeerlijk zijn. Maar dan ook niet meer dan de noodige. Wij moesten ons den weg van Praag naar het sprookjesachtige slot Konopischt, dat zulk een tragische vermaardheid heeft, met moeite zoeken. En komt men verder naar het Oosten, dan wordt de moeite van hun zoeken, die op reis een genot is, steeds grooter. Zodoende leert men land en volken kennen, en staat er niet van af, gelijk in landen, waar het vreemdelingenverkeer wat al te zeer gemoderniseerd is, zoo licht het geval kan zijn.

BEGONIA HYBRIDA AALSMEER'S GLORIE

DOOR G. KROMDIJK EEN DANKBARE KAMERPLANT VAN het plantengeslacht Begonia bestaan een zeer groot aantal soorten, in zeer talrijke vormen. Het zijn alge-

meen bekende planten; geen plantengeslacht, zouden wij haast zeggen, is zoo bekend en bemind als dat der Begonia's. Al is het aantal soorten enorm groot, en de habitus van de verschillende soorten zeer verschillend, toch zal de leek direct aan bloem en blad zien, dat het een Begonia is. Vooral de eigenaardige scheeve vorm van het blad laat ons duidelijk zien dat het een Begonia (scheefblad) is. Gemakshalve zijn de vele soorten in drie groote groepen ondergebracht, en wel ten eerste de Knol-Begonia's, waar al de soorten toe behooren, die in het najaar tot den grond toe afsterven en gedurende den winter met een knolvormigen wortelstok, kortweg knol genoemd, overblijven. Wij laten deze knollen overwinteren in een kistje met turfmoel op een droge, vorstvrije plaats. Het zijn ideale tuinplanten, die buitengewoon geschikt zijn voor perkbeplanting. Heeft men halfschaduwperken, waar andere planten het minder goed doen, dan doen de Knol-

BEGONIA HYBRIDA AALSMEER'S GLORIE

Begonia's het daar nog uitstekend. Men heeft ze in vele kleuren en zoowel enkel- als dubbelbloemig; de laatste jaren zijn er zeer veel fraaie soorten bijgekomen. Tot de tweede groep behooren de Blad-Begonia's, die uitsluitend om haar fraai gekleurde bladeren worden gekweekt, waarvan enkele soorten zich ook bijzonder tot kamerplant leenen; ze verlangen een lichte, maar geen zonnige plaats. In de bloembinderij worden haar bladeren bij sommige gelegenheden wel gebruikt, en ook bij mandbeplanting worden de planten veel toegepast. De derde en grootste groep is die der Stengel- en Struik-Begonia's, waarvan sommige om hun fraaie bloemen, en andere om bloem en blad gekweekt worden. Tot de Struik-Begonia's behoort de bekende Begonia Semperflorens, het bekende Begonia-atje dat met haar rijken bloei's zomers onze tuinen siert. Tot de Struik-Begonia's behooren ook vele winterbloeiende Begonia's, n.l.: de Begonia Gloire de Lorraine ¹⁾ met haar vele variëteiten. Tot de Stengel-Begonia's behooren ook vele soorten die uitmunten door mooie bloemen en fraai geteekende bladeren. Bij deze laatste groep zijn zeer veel soorten, die het buitengewoon goed doen als kamerplant. Begonia hybrida Aalsmeer's Glorie, een kruising tusschen Begonia Scharffiana en Begonia Metallica (zie bijgaande afbeelding) is wel een van de beste kamerplanten onder de Begonia's, ze heeft mooie, groote donker-bronsgroene bladeren, die vrij sterk behaard zijn. De groote trossen bloemen hangen door de zwaarte meestal naar beneden. De bloemen zijn vleeschkleurig en ook behaard. De plant kan in een jaar tijd reeds een behoorlijke grootte bereiken. Ze is in het voorjaar door het stekken van zijnscheutjes zeer gemakkelijk te vermenigvuldigen. Heeft men haar niet, dan doet men het best een geworteld stekje of jong plantje van den bloemist te koopen, de kans van mislukking is dan minder groot. Als grondmengsel geven wij haar twee vierde bladaarde, een vierde turfmoel en een vierde goed verteerden koemest. De potten goed met potscherven draineeren, later zal men haar nogmaals moeten verpotten in een grooteren pot. Ze verlangt een lichte, doch geen zonnige plaats. Oude planten kunnen in het voorjaar worden teruggesneden, en van nieuwe of gedeeltelijk nieuwe aarde worden voorzien.

¹⁾ Zie jaargang 1932, nr. 52.

EEN NOG ONGEREPT STUKJE NATUUR IN HET LAND VAN KLEIN DUIMPJE EN DE REUS: LANDWEG BIJ WEENDE IN WESTERWOLDE

EEN SPROOKJESLAND IN HET NOORDEN

DOOR H. G. CANNEGIETER

WE leven toch eigenlijk in een onzinnige wereld! Ik vrees, wegens ketterij te worden aangeklaagd, maar toch moet ik het uitspreken: dat ik onder de gegeven omstandigheden onmogelijk kan instemmen met de voortvarende lieden, die het nut der ontginning prijzen. Ongetwijfeld, er zit iets machtig moois in het „herschepjen”, — zoo heet het immers, — van een „woestijn” tot „vruchtbaar bouwland”. En de „groote plassen”, die allengs ter eere van aardappelen, zuivel en beetwortelen zijn drooggemalen, hebben nu schijnbaar een betere bestemming gekregen dan toen hun speelsche golfjes nog knabbelden aan het grondbezit van den boer. En als eens de Zuiderzee droog komt!! ☞ Ongetwijfeld, er gaat iets indrukwekkends uit van de Zuiderzee-werken, zelfs al ziet men ze slechts gereproduceerd op de film van Ivens. Nog altijd gevoelen wij, inzonderheid wij decadente intellectueelen, wij nachtelijke bleekgezichten en duffe papierwurmen, het bezielen van den Arbeid met hoofdletter, en nog altijd beseffen wij met Faust, dat de eenige redding van den tobbeden, piekerenden en onder levensconflicten en wereldraadselen zwoegenden mensch is: het graven van kanalen en het scheppen van vruchtbaren grond. ☞ Maar.... deze arbeid moet zin hebben. Zin had hij bij 't leven van Faust. Doch heden ten dage? Wat is de oorzaak van de ellende, waaronder wij leven? Dat er te weinig aan vruchten is? Er is juist te veel. ☞ En is het nu eigenlijk wel verantwoord, al maar meer wildernissen en groote plassen in vrucht-

baren bouwgrond te herschepjen, terwijl er een onverkoopbaar surplus is en de beurskrantjes juichen om een mislukten oogst? Moeten wij graan en groenten verbouwen, terwijl men met het eerste de locomotieven gaat stoken en de laatsten op het land laat verrotten? Ladingen met moeite geteeld goed werpt men in zee en moeten wij nu de zee droogleggen om nieuwe ladingen voort te brengen? Den Arbeid huldigen is mooi, maar het mag geen Sisyphus-arbeid zijn. ☞ Deze inleiding was noodig om mij jegens den lezer te verantwoorden, wanneer ik verklaar, de ontginning van woeste gronden niet onvoorwaardelijk toe te juichen. Het offer, dat men brengt aan natuurschoon, moet niet tevergeefs zijn, laat staan dat het den toestand verergert. Als we inderdaad op onzen aardbol haver en rogge genoeg hebben, laat ons dan liever de distributie verstandiger regelen, dan schennis te plegen jegens een van de weinige sprookjeslanden, die nog in deze wereld

van benzine en smeerolie zijn overgebleven. ☞ Ware Westervolde als natuurreservaat gespaard gebleven, de werklozen hadden elders voldoende emplooi kunnen vinden, bijv. door het aanleggen van een breede automobiel-baan naar dit verloren hoekje van 't vaderland. Beter nog aan de toeristen ten prooi dan na een eerbiedwaardig verleden te niet gedoemd. ☞ Ik ben echter geen econoom en de „deskundigen” mogen mij deze boutade vergeven. Zij is slechts het getuigenis van bewondering voor een verdwijnend plekje zeldzaam natuurschoon. Zelfs wat er nog rest, blijft voorshands de moeite van het bezichtigen waard. Er zijn nog zeshonderd hectare over. In Westervolde voelt men zich — buiten het reeds ontgonnen gebied dan — verplaatst in de streek, waar de sprookjes spelen. En inderdaad woont hier ook het volk, dat de gebroeders Grimm de stof voor hun kinderlijk-grijselijke verhalen geleverd heeft: het droomerige, schuwe, stilzwijgende volk van

EEN NOG IN ONGESCHONDEN STAAT VERKEERENDE OUDERWETSCHESAKSISCHE BOERENHOEVE TE ELLERSINGHUIZEN IN WESTERWOLDE

DE ACHTERKANT VAN DE WESTERWOLDSCHER BOERDERIJEN? NEEN, DE VOORKANT! WANT DE ACHTERKANT IS DE VOORKANT. DE BOERDERIJEN STAAN NAMELIJK GEMARSHALVE MET DE SCHUURDEUREN AAN DEN WEG

de Saksers. ☼ Men vindt zich hier onmiddellijk op een geheel ander gebied dan op de Groninger klei. Hoort Westerwolde bij Groningen? Hoort het bij Nederland? Het lijkt een stuk Niemandland. En inderdaad heeft het vroeger als een veilige neutrale zône tusschen de Vereenigde Nederlanden en het koninkrijk Hannover gediend. Zoowel voor den Hollander als voor den Duitscher was dit spaarzaam bevolkte, woeste en schrale land met zijn moerassen en bosschen terra incognita, een onbetreden, geheimzinnig gebied. Sprookjesland. ☼ Het volk, dat hier woont, is het zachtaardige dwergenvolk uit de sprookjes. Klein Duimpje's vader ging er uit houthakken en Roodkapje liep met haar mand door het bosch naar haar grootmoeder. Ook was er de wolf en de reus. ☼ De reus woonde op zijn steenen burcht tusschen de moerassen en bosschen. Zijn kasteel stond te Wedde en zijn naam durfde men haast niet uitspreken. Addinga is thans een heel gewone, burgerlijke naam zonder romantischen klank. Maar eenmaal was onder het schuwe, zwijgende dwergenvolk Addinga een vloek, even erg als het woord Satan. Addinga was de bloedorstige hoofdling, de slotheer van Wedde, die met even bruto geweld als de Ommelander heeren en de potentaten van Friesland het beulzwaard over zijn hoorigen zwaaide. ☼ In hun eenvoudige boerenwoningen rilden de veehoeders, in hun hutten de herders, wanneer zij den hoefslag van Addinga's strijdros hoorden. Zij moesten het weerloos verduren, dat hun land werd vertreden, hun oogst werd geroofd, hun kinderen werden geknecht en hun vrouwen werden geschonden. ☼ Eenmaal was er nog recht in de wereld geweest. Een Groninger schrijfster, die in 1930 een ouden boer bij Onstwedde bezocht, vertelt, dat, toen het gesprek op de tijden van ouds was gekomen, haar gastheer omzichtig een onooglijk, verroest zwaard voor den

dag haalde. Dit was, naar hij verklaarde, het zwaard, waarmee recht geschiedde, voordat de Addinga's zich op den Wedderborg hadden genesteld en de boeren het nog hadden te zeggen. Toen werd recht gesproken bij Wodan's boom, den heiligen eik. Nog treft men in Westerwolde van deze eervwaardige Wodansboomen aan, als getuigen uit een indrukwekkend verleden. ☼ Maar het sprookje gaat voort. Toen Klein Duimpje zich niet meer beschermen kon tegen den Reus, riep hij de hulp in van God. Aan de overzijde der woestijn woonde de bisschop, goed en grijs als Sint Nicolaas, en deze ontfermde zich over het volk. Althans zoo leek het den argeloozen houthakkers en herders toe, die nog niet wisten van politiek en nog niet op school hadden geleerd, dat ook een bisschop van Munster oorlog kan voeren. Maar de macht van den slotheer had aldus dan toch een tegenwicht gevonden in de macht van den bisschop en de Reus liet

verder Klein Duimpje met rust. ☼ Westerwolde is, — of was althans tot voor kort, — het land van de sprookjes. Door de dichte beukenbosschen sprongen de eekhoorns van tak op tak en langs de heide, waar men elkaar fluisterend de plek wees, waar betooverde schatten lagen begraven, trokken de herders, begeleidend de kudde. Twee speelsche riviertjes, de Ruiten-A en de Mussel-A, — wat een sprookjesachtige namen, — kronkelden door het veen, waarover dwaallichtjes den wandelaar verleidden en hem brachten naar de gronde-looze kolken, waar geheimzinnige stemmen hem lokten en hij in den heksenketel verdronk. ☼ Ook was er in het sprookje de wolf. Nog slechts een goede eeuw geleden verscheurde hij paarden en koeien. Allerlei verhalen over hem leven nog voort. ☼ Zoo moet het bij Ellersinghuizen eens gebeurd zijn, dat hij twee koeien aanviel, die vreedzaam langs den weg liepen te

BOERDERIJ TE ELLERSINGHUIZEN, OMGEVEN DOOR FRAAI GEBOOMTE. GEEN PROBLEEM: KLINKER- OF ASPHALTWEG, VERONTRUST HIER DE GEMOEDEREN

grazen. Maar voordat hij zijn slag kon slaan, had de ééne koe, vertwijfeld van angst, hem met haar horens neergestooten. De andere koe rende verbijsterd naar huis en de boer begreep onmiddellijk, wat er aan de hand was. Toen hij bij de plek des onheils was aangeland, stond de eene koe, nog verbluft over haar dappere daad, stokstijf met de horens gebogen over het lijk van den wolf. De boer haalde haar in den stal, waar de andere koe ook reeds was binnengeloodst. Maar nu had een hallucinatie zich van het dappere dier meester gemaakt; zij dacht, dat alles een wolf was en viel met haar horens haar stalgenoot aan, zoodat men haar isoleeren moest. Ja, ja, — heldenmoed kan gevaarlijk voor de zenuwen zijn! ☞ Anderhalve eeuw geleden behoorde de wolvenjacht nog tot de gewone vermaken in Westerwolde. Zoodra zoo'n gevaarlijk gedierte gesignaleerd was, kreeg de drost van Wedde, die nu op den burcht van de Addinga's woonde, bericht en het consigne ging rond om den wolf te vangen. Alle mannelijke bewoners in den omtrek werden gemobiliseerd en, van tweetandige hooivorken, mestgaffels of andere dienstige instrumenten voorzien, trokken zij er op uit. De bevoorrechten, die er een schietgeweer op na hielden, maakten van snaphaan of jachtroer gebruik. ☞ Vrouwen en kinderen mochten niet van de partij zijn en ook honden werden geweerd. Louter mannen genoten de gunst van dit spel. ☞ De wolvenjacht werd stelselmatig op touw gezet. Wist men, waar de vijand zoo ongeveer zat, dan trok men een kring rondom deze plek. In 't midden van het jachtveld zette men, ter oriëntering, een hoogen staak met een wimpel in den grond. En dan trok men den kring, waarbij de schutters in 't eerste gelid stonden, steeds nauwer samen. Had men aldus den wolf te pakken gekregen, dan hing men hem plechtig op aan een paal midden in het dorp. (*Slot volgt*)

Van vreemden bodem

DOOR LEX WEYGERS

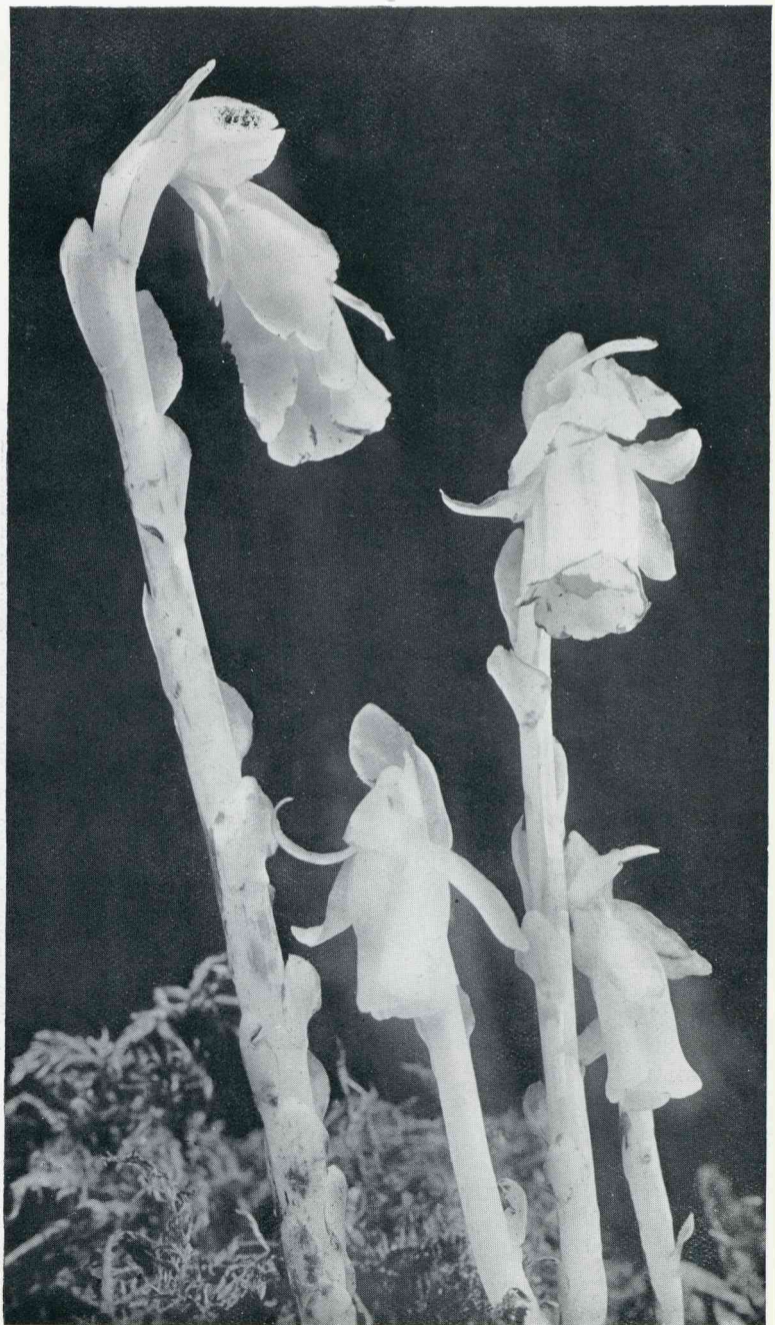
WE zijn in een der onmetelijke Amerikaansche wouden, op zoek naar diverse bijzondere planten, waaronder de Indian Pipe. ☞ Na lang zoeken ontdekken we ten laatste, onder een opzij geschoven varenblad, een groepje zwamfiguurtjes, welker schoonheid van wezen moeilijk te beschrijven is. ☞ Ze bestaan uit een transparant witblauwachtige substantie, zooals enkele zeldzame tropische boomorchideeën zich aan onze oogen kunnen voordoen. ☞ Hun wasachtige verschijning voert dan ook vanzelf onze gedachten naar alles, wat teeder is, te teer om door menschenhanden betast te worden. ☞ Ze waren zoo goed als reukloos, doch eenigen van ons gezelschap meenden toch een spoor van weeten geur waar te nemen. Als het heele stoeltje met ons jachtmes uitgestoken is, tegelijk met de bijbehorende kluit humus, vinden we den oorsprong van den groei: een vermolmd en bijna door verweering verpoederd takje van ± 3 cm. dikte. ☞ Overal zien we hierop zilverwitte glanzende puntjes als uitpuilende parels, dat zijn de plantjes in wording. ☞ Enkele zijn reeds in steelformatie en hier ligt het kelkgedeelte benedenwaarts gebogen stijf tegen den steel aangedrukt. ☞ Dezen stand blijven ze houden, tot ze zich een weg door het mos heen gebaand hebben. Andere weer zijn een stapje verder in ontwikkeling. Boven het mos uitgekomen, heeft de kelk zich van den steel afbewogen en zich geopend. Ze lijken dan ook werkelijk op een pijp en, wanneer in een volgende ontwikkelingsperiode de kelk zich in horizontalen stand bevindt, is de vorm der Indiaansche vredespijp dan ook getrouw in deze wonderlijke zwamplant terug te vinden. ☞ Als de plantjes betast worden, komen direct zwarte plekken op de plaatsen van aanraking en ze verraden hiermede de algemeene eigenschap van de zwammen. ☞ Ze zijn overigens gevoelig voor licht en droge lucht en houden zich derhalve schuil onder varens en op de vochtige plaatsen in het woud. ☞ In volkomen staat van ontwikkeling bereiken ze een hoogte van ± 18 tot 20 cm en hebben in dit laatste stadium van groei de kelk overeind, d.w.z. in het verlengde van den steel.

CLÉMENCEAU, de ex-radicaal, werd in 1906 minister-president. Een vriend vroeg hem plagend, hoe hij als premier over barricaden dacht. „Nog precies 't zelfde als vroeger,” zei Clémenceau. „alleen zou ik nu aan den anderen kant staan.”

Schorpioenen en spinnen

DOOR DR. H. ENGEL

IN zijn welbekende en belangwekkende Souvenirs Entomologiques vertelt ons Fabre hoe op zekeren dag Pasteur bij hem op visite kwam om inlichtingen in te winnen over enkele chemische onderwerpen. Hij vroeg toen ook terloops iets over de zijderupsen, welke teelt door een onbekende ziekte aanzienlijke schade ondervond, voor de bestrijding waarvan men den toen beroemd wordende geleerde geroepen had. Uit het gesprek bleek toen, dat Pasteur niet wist, dat er zich in de cocons van de zijderups poppen bevonden, bestemd om de volgende generatie van vlinders voort te brengen. In plaats van het den grooten geleerde kwalijk te nemen, gebruikt Fabre diens onwetendheid als een aanleiding tot een éloge op het nut van onbevagen, onwetend, „naakt” gelijk hij zegt, voor de feiten te staan, onbevooroordeeld door boekengeleerdheid. Want, vertelt hij dan verder, hij had ergens gelezen, dat de schorpioenen uit Zuid-Frankrijk, die hij in zijn tuin in een terrarium kweekte, in September jongen zouden hebben. En ziet, die boekenwetenschap was hem bijna noodlottig geworden! Had hij niet in zijn studeerkamer een flesch met een kleinere schorpioenensoort gehad, waarbij hij toevalligerwijze opeens in Juli reeds jonge diertjes waarnam, hij zou nooit in staat geweest zijn ons zijn zoo voortreffelijke schildering van het leven der jonge schorpioenen te geven, die wij nu van hem bezitten. ☞ Laten wij Fabre zelf aan het woord: „Ik haast me nu ook naar het terrarium in den tuin. De steenen waaronder ik weet, dat de wijffjes verblijf houden, worden omgekeerd. En, wat ik zie, doet me, alsof ik twintig jaar was,

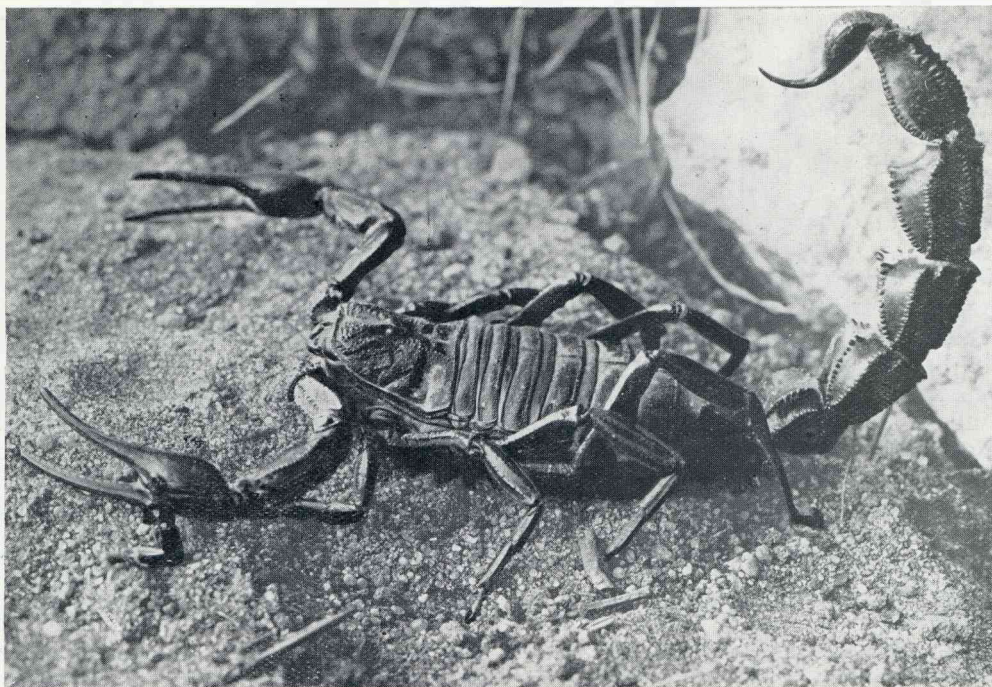

VAN VREEMDEN BODEM. DE INDIAN PIPE-ZWAM

het bloed door de aderen snellen van louter enthousiasme: In drie schuilplaatsen vind ik een wijfje met de jongen reeds op haar rug! . . . Het is nog vroeg in den morgen, een der wijfjes is blijkbaar juist klaar: ik zie de meeste jonggeborenen nog onder de moeder liggen. Ik schuif haar met een strootje wat op zij. En ziet, wat ik daar waarneem, werpt weer alles, wat ik tot nog toe door lezen over deze dieren geleerd had, omver! Men zegt, dat de schorpioenen levende jongen ter wereld brengen. Dat is niet juist uitgedrukt. Wanneer de jonge schorpioentjes op de wereld komen, hebben ze niet het uiterlijk ons bekend van de volwassene. ☼ En dat is te begrijpen. Hoe zou men toch wel willen, dat de breede scharen, de puntige staart, de uitstaande pootjes zich uit de nauwe gangen in het moederlichaam wringen? Dat zou niet gemakkelijk gaan en het lastige diertje zou in het moederlichaam blijven steken. Neen

het is wel noodzakelijk, dat hij ingepakt in een zoo klein mogelijke ruimte ter wereld komt. ☼ De resten, die ik onder de moeder aantrof, vertellen mij, dat eieren, heel gewone eieren, zulke als men kent uit de voor onderzoek geopende dieren, gelegd worden. Het kleine schorpioentje, zoo economisch mogelijk verpakt, als een korreltje rijst, het staartje tegen het lichaam geperst, de scharen onder de borst gevouwen, de pootjes tegen de zijden gedrukt, zoo, dat er geen enkel deeltje uitsteekt, een klein wit pakje, met alleen vooraan twee donkere puntjes: de oogen. In het schaalte ligt het dierke in een druppeltje vocht, voor het oogeblik zijn wereld, zijn dampkring. ☼ Het zijn werkelijke eieren. Mijn groote schorpioen had er een dertig à veertig gelegd, de kleinere soort iets minder. Ik ben te laat om het eierenleggen zelf te zien, maar de slotscène, die ik meemaken mag, is voldoende om mij te toonen, dat het gewone eieren zijn, de schorpioen is in werkelijkheid eierbarend, maar de eieren komen zeer snel uit, zoodra ze gelegd zijn. ☼ Maar hoe gebeurt dat uitkomen? Ik heb het voorrecht er getuige van te zijn. Ik kan zien hoe de moeder, voorzichtig met haar kaken de eischaal openscheurt en met dezelfde zorg waarmee schaap en kat hun pasgeborene omringen en hen reinigen, de resten van de schaal

verslindt. Geen schrammetje, geen wondje brengt zij het teere broedsel toe met haar, in vergelijking enorme, tangen. ☼ Ik ben nog niet bekomen van mijn verwondering: Hier bij de schorpioen vindt men reeds het begin van de moederlijke zorgen, die bij ons in zoo sterke mate tot ontwikkeling zijn gekomen. In de vroegste tijden onzer aarde, toen de oudste

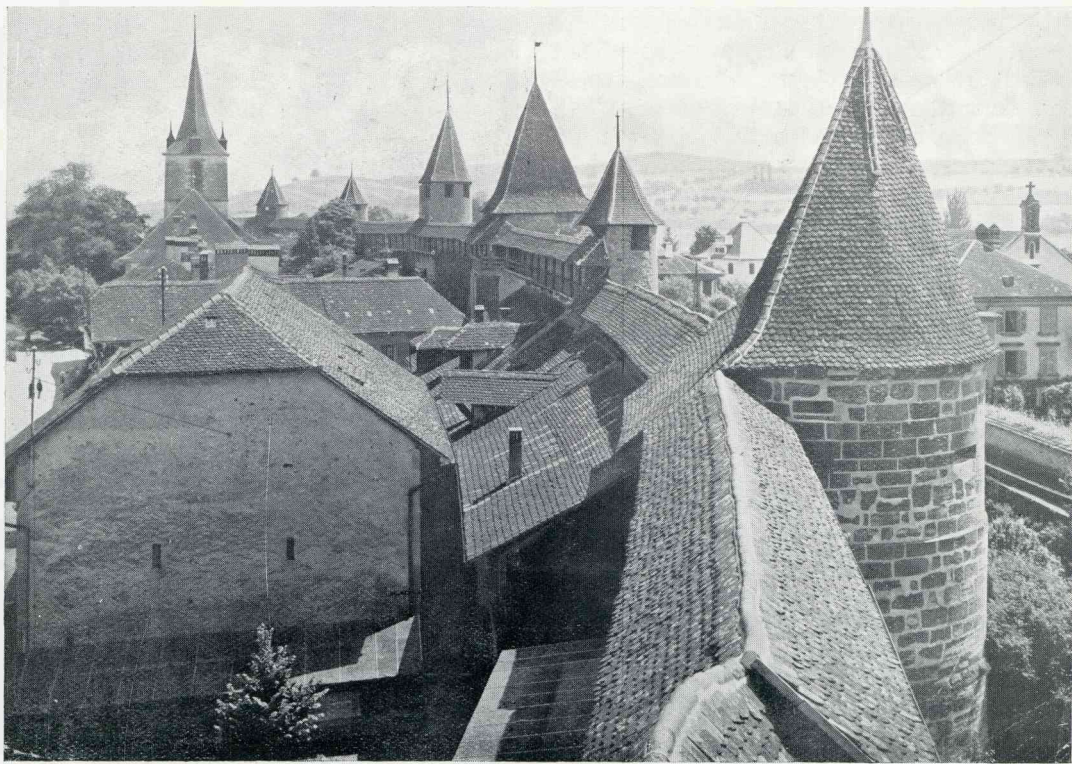

SCHORPIOENEN EN SPINNEN. DE ZWARTE SCHORPIOEN UIT PERZIË EN ARABIË (BUTHUS ARASSICANDA) IN DREIGENDE HOUDING, MET DEN GIFTSTEKEL OVER HET LICHAAM GEBOGEN

schorpioenen haar bevolkten, was reeds de teedere moederzorg aanwezig. . . . Reeds toen werd door de schorpioenenmoeders het teere eitje, het jong, niet overgelaten aan de vele gevaren, die het in de buitenwereld bedreigen, de moeder behield ze bij zich, in haar meest intieme hoede. Zonder moeders hulp komt de kleine niet ter wereld, ik zie er enkele zachtjes bewegen in het reeds gescheurde omhulsel. Moeders hulp is noodig om dit teere wezentje te bevrijden van dat andere teere vormsel, de eischaal, teerder dan het teerste uien-schilletje. ☼ Zelfs

de enkele niet uitgekomen eieren worden opgegeten, niets blijft er achter. ☼ Daar zijn dus de kleintjes, wit, klein en teer. Hun lengte bedraagt negen millimeter bij de grootere soort, en vier bij de kleine. Al naar gelang zij van hun eischaalte bevrijd zijn, klimmen de jongen langs de groote scharen van de moeder, die zij ten hunne gerieve op den grond

legt, naar omhoog en nestelen zich op haar rug. Met hun kleine schaaltes houden zij zich vast en zij vormen op moeders rug een wit, wollig manteltje. Moeder blijft, wanneer allen uit het ei geholpen zijn, en alles opgeruimd is, doodstil liggen, de lange staart met de giftstekel omhooggebogen. Ik nader de familie met een strootje, de scharen openen zich dreigend wijd. Wanneer ik een van de jongen van den rug afschuif, blijft de moeder onbeweeglijk liggen. Waarom zou zij zich in de war

DE ZWITSERSCHE STAD ALS KROON VAN HET ZWITSERSCHE LANDSCHAP. DE RINGMUUR VAN HET ZWITSERSCHE STADJE MORAT (MURTEN)

laten brengen door den val van een der kleinen? Die zal zichzelf wel helpen. En inderdaad, reeds heeft de kleine scharrelaar een van moeders scharen gevonden en klautert er al weer lustig bij op. Nu schuif ik een groot aantal van de kleinen voorzichtig van den rug af. Ze komen verder van de veilige haven terecht, en dwalen wat rond. Maar moeder-schorpioen, met een zwaai van haar groote scharen, harkt de kleintjes weer bijeen, ze schuimt het zand als het ware af.

ESTAVAYER MET DE KERK ALS STADSKROON

Het gaat een beetje plomp en onhandig, maar geen enkel van de kleintjes bezeert zich. Zoodra ze weer contact met moeder hebben, weten ze hun weg en klimmen op haar rug . . . ☞ Vreemdelingetjes, in de buurt van een andere moeder gebracht, worden zonder onderscheid bij het eigen kroost opgenomen, daar maakt een moeder-scorpioen geen onderscheid in. ☞ Zoo blijft zij, niet denkend aan wandelen of eten, onbewegelijk zitten, wachtend op de ontwikkeling van haar kleintjes. Deze hebben nog een moeilijke proef te doorstaan, zij moeten als het ware ten tweeden male geboren worden. Stil en onbewegelijk zich vasthoudend aan de moeder, maken zij een inwendigen ombouw door, die te vergelijken is met den poptoestand van de vlinders. Al lijken de kleintjes ook uiterlijk op de volwassen scorpioenen, hun omtrekken zijn nog wat vaag en mistig zou men kunnen zeggen. Zij dragen als het ware nog een jongenskiel, dien ze nog uit moeten trekken, om er als slanke en volmaakte scorpioentjes uit te voorschijn te komen. Acht dagen duurt dat werk, en dan komt de groote dag, dat zij de oude huid afwerpen. Echt vervellen, zooals ze dat later doen, en waarbij het geheele dier uit één scheur in het oude pantser te voorschijn komt, mag men het niet noemen, de „jongenskiel” gaat er in lappen en reepen af. Nog altijd bleek, komen de ten tweeden male geboren er slank en levendig uit te voorschijn en . . . zij zijn, al hebben ze al dien tijd niets gegeten, gegroeid! De grootere, van negen millimeter, zijn nu veertien lang en die van vier meten er zes of zeven. En de afgeworpen lappen en vellen plakken op den rug van de moeder vast, vooral om en nabij de pooten. Zij vormen een zacht rustbed voor de teere kleintjes. Deze worden nu ook levendiger, maken steeds meer escapades. Keeren ze weer terug of worden ze door de zorgzame moeder weer bijengeharkt, dan gaat nu het omhoogklimmen gemakkelijk; de lamfers van de oude huidjes zijn buitengewoon geschikt om zich aan vast te houden! En gedurende een week gaat het zoo nog door en in dien tijd beginnen de kleintjes bij te kleuren. Voedsel schijnen ze nog niet te krijgen. Krijgt de moeder voedsel, dan deelt ze daarvan niets aan hen mee, ze moeten oppassen niet met den buit verslonden te worden. En dat is ook het begin van de scheiding. De kleine waaghalzen gaan steeds verder, misschien drijft hen de honger. Het moederinstinct is afgelopen.

Moeder-scorpioen vermindert haar zorgen, ze herkent de kleinen niet meer als haar jongen. Ze moeten de wereld in, hun eigen weg zoeken — misschien komen ze later hun eigen moeder tegen en worden door haar tusschen de scharen genomen om met een forschen steek van den staartstekel vergiftigd, en dan als prooi verslonden te worden”. ☞ Zoo is het leven van de scorpioenen, de eenvoudigste orde uit de klasse der spinachtigen. Verborgen onder steenen en in alle mogelijke holtes, onder boomschors, ja zelfs in bedden, maken zij soms tropische en halftropische streken onveilig. Onaangenaam is hun beet voor den mensch wel, maar doodelijk schijnt slechts bij uitzondering die van de grootere vormen te zijn. Onze photo op bladz. 148 laat een bekende soort uit Perzië en Arabië zien. (Slot volgt)

De Zwitsersche stad, als kroon van het Zwitsersche landschap

(Slot van bladz. 141)

GAAN we van Fribourg, door het Pays de Vaud, westwaarts in de richting van het meer van Neuchâtel, dan komen we spoedig weer in tot het kanton Fribourg behorende enclaves, eertijds op het nog sterker Fransch georiënteerde kanton Vaud veroverd. ☞ Hier liggen als vredige droomoorden, vlak bij het diepblauwe water, Morat en Estavayer, vestingsteden uit een ver verleden, sterke herinneringen wekkend aan onze eertijds machtige Zuiderzee-havensteden. ☞ Zoowel Morat als Estavayer worden nog geheel door hun massale oude vestingmuren omringd en beide stadjes worden beschermd en tevens beheerscht door prachtjuweelen van zeer oude kasteelen. ☞ Geheel in overeenstemming met den Duitschen nevennaam Murten, vertoont het kleinere Morat in stratenaanleg en bouw der huizen meer geestelijke overeenkomst met Bern. ☞ Het kasteel is ook veel kleiner, maar vormt meer één geheel met den, als een naar de stadszijde open overdekte galerij gebouwd, slechts door poortgebouwen onderbroken vestingringmuur met verscheidene afweertorens. ☞ De stadsaanleg en groei van Estavayer is onregelmatiger en meer bewogen, omdat hier de rotsachtige oevers steiler uit het meer

DE DOMINICANERPOORT TE ESTAVAYER

van Neuchâtel rijzen, dan bij Morat uit het Murtenmeer. Hierdoor hellen enkele straten sterker, wat een levendiger stadsbeeld geeft, bekroond door de monumentale, ook inwendig indrukwekkende kerk met fraaie en stemmige glas-in-loodvensters. De oude stadspoorten worden ook hier nog door den ringmuur onderling verbonden en hebben een veel sterker middeleeuwsch karakter bewaard, dan de talrijke meer schilderachtige Zwitsersche stadspoorten met typische uurwerken en renaissance dakbekroningen. De aan de meerzijde hoog oprijzende Tour des Cormontants maakt een haast Oosterschen indruk. Ze springt gedeeltelijk buiten den vestingmuur uit en de schietgaten in de zijwanden bestrijken den ommantelingsmuur. Zelfs als de poortdeur geforceerd zou zijn, kan een binnendringende vijand nog verzekerd zijn van een warme ontvangst uit hooger regionen, waarin een

Kenau plezier zou hebben. Ook de andere stadspoorten bezitten overdekte uitbouwen met vloergaten — de bekende machicoulis — waardoor men heete vloeistoffen en zware voorwerpen op ongewenschte indringers kan laten neerdalen. Direct in aansluiting met den ringmuur gebouwde en langs schilderachtige trapjes te bereiken huizen, met ruime toegangspoorten tot binnenhoven, vertoonen nog

hun vroeggothisch karakter, met fraai omlijste en rijk getraceerde spitsboogvensters, waarvan het strenge aanzien zonder uitzondering door bloeiende potplanten verzacht wordt. Het vele groen van vruchtboomen en druivenwingerds vormt een sterk contrast en harmonisch geheel met de donkere, zwaar-moedige natuursteenblokken. Als men door

een der oostelijke stadspoorten Estavayer binnenkomt, ziet men direct rechts zoo'n vroeggothisch bouwjuweel, dat gedeeltelijk als museum ingericht is. Bij de meer zuidelijk gelegen Dominicanerpoort sluiten zich links en rechts vooruitspringende overblijfselen van het oude vestingkasteel aan. Vooral het gedeelte rechts van de poort geeft nog een indrukwekkend beeld van het omstreeks 1200 gebouwde kasteel van Savoye, waarbij zich sinds ongeveer 1700 het nog in gebruik zijnde Dominicanerklooster aansluit. Beschouwen we dit in den stadsmuur gelegen kasteel als het

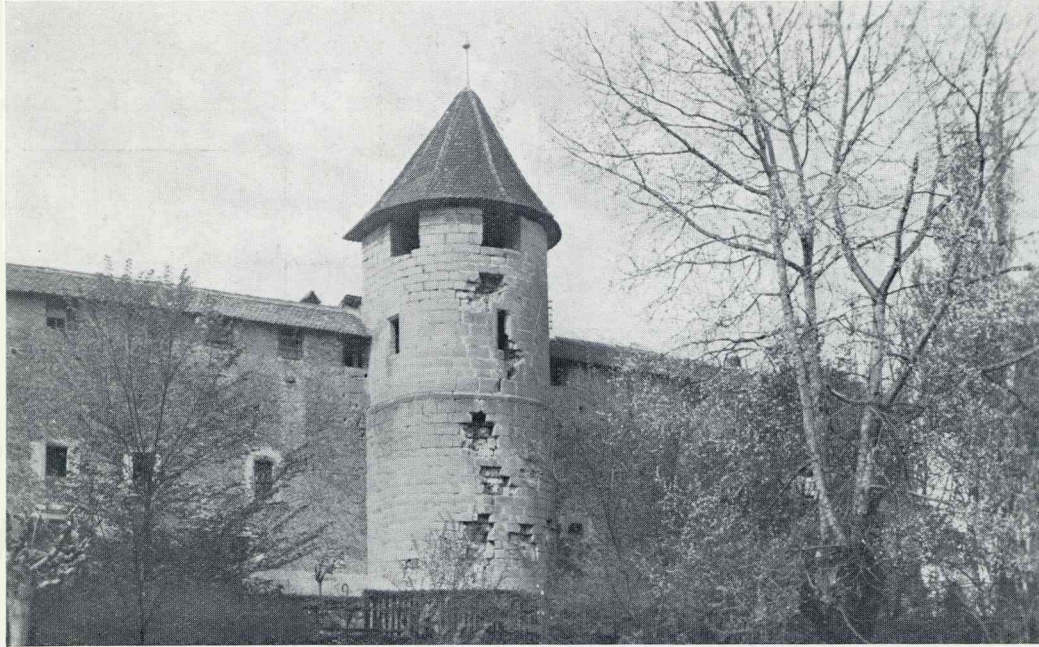
eigenlijke vestingkasteel, dan moet het onderdoen voor het kasteel van Morat. Even buiten de stadswallen bezit Estavayer nog een ander en meer in zijn geheel bewaard gebleven middeleeuwsch kasteel, dat zóó levendig in heel zijn rechthoekigen aanleg met ruim binnenplein en in al zijn onderdeelen, als bruggen, poorten, donjon, hoektorens en woonruimten, de herinnering aan lang vervlogen tijden wakker roept, dat we u daar nog eens afzonderlijk in zullen

binnenleiden. Estavayer le Lac, zooals het uit het meer van Neuchâtel voor u oprijst, verschaft u het genot van een sterk sprekend kunstwerk, door een harmonisch samengaan van zijn natuurlijke ligging, den vrijwel noodzakelijk gevolgden straten-aanleg, de beheerschte bouwvormen van zijn verdedigingswerken, en de rijpe architectuur van zijn woonhuizen en monumentale gebouwen. De omhoog-strevende richting in de be-

bouwing weerspiegelt de trotsche zelfbewustheid van zijn stichters, die bouwden op God en hun woonoord dan ook bekroonden met het Godshuis. Maar dit is niet de totale indruk van Estavayer. Het geheel wordt weer beheerscht door het Château de Chenaux, dat naast het stadje zijn vijf torens de lucht in priemt. Deze totale indruk is geheel verschillend, als men van links, of van rechts nadert, maar

altijd zuiver weerspiegelt de strijd tusschen de esthetische hoofdmotieven nog steeds den geestelijken strijd, in den loop der eeuwen door zijn inwoners gestreden. Hier leest men nu de geschiedenis direct van de architectuur af. Het rechthoekig afgesloten kasteelcomplex vormt een in zich zelf voltooide eenheid en dit doet de vestingstad ook. In 1200 bestond dit

kasteel reeds en onder zijn bescherming ontwikkelde zich, naast de adellijke heerlijkheid, tevens de burgerlijke nederzetting Estavayer, waarin de geestelijkheid den grootsten invloed verkreeg. Gelijk met den zich ontwikkelenden burgerzin groeide de stad boven het adellijk bezit uit en zijn stadsrechten bevestigde Estavayer met zijn verdedigingswerken. De esthetische tweëenheid van stad en kasteel vertelt u hier zonder woorden de vaak gehoorde geschiedenis van het geestelijk zich bewust worden en de evolutie der middeleeuwen.

EEN GEDEELTE VAN MORAT'S VESTINGMUUR

MIDDELEEUWSCHE STADSPOORT TE ESTAVAYER